

A ROMÁN NÉP HITVILÁGÁBÓL.

Első közlemény.

I. Bevezetés.

A román ember egykor bizonyos kábulási okoknál fogva nem tudván lovára felkapaszkodni így kiáltott fel: „Svinților! câți sunteți, ajutați-me!“ „Szentek, a hányan vagytok, segítsetek!“ A román ember így már bizván a szentek segítségében, megerőltette magát, felugrott, még pedig oly nagy eredménnyel, hogy túlesett a lován. „Prea mulți sunteți!“ „Igen sokan vagytok!“ jegyzé meg, s kantárszárnál fogva vezette tovább a lovát.

A román népnek módjában volt sok szellemre, tündérré, sok babonás hitre szert tenni.

A kör, a társaság, melyben az ember felnő, hatással szokott lenni a férfi jellemére, gondolkodására. Egy román közmondás szerint, a ki ördöggel lakik, az ördöggé, a ki pedig az angyalok társaságában él, angyallá lesz. A népek hitére, jellemére, egyáltalában egész eszményvilágára nem lehet közönyös a társnépek eszmevilága. Egyik a másikra hatást gyakorol. A nép ad és vesz; egyetlen nép sem dicsekedhetik azzal, hogy erkölcsvilága tiszta volna minden idegen befolyástól. A népek egymásból támadnak, egymásból élnek, egymásnak húsából és véréből táplálkoznak. Az anyag nem vész el. A népek nem halnak ki, hanem átalakulnak. Az ó-kor népei nem semmisültek meg, hanem csak átalakultak. Hitők, babonájuk, nyelvük átalakult. A nép eszmevilága, lénye hasonlít a tóhoz, melynek vizét a beléje folyó patakok adják meg; minden patak hoz medrében valamit, mely a tófenekére leülepedve, idővel, mint talaj, az egész víznek megadja a speciális ízt, mely különbözik más vizek ízétől, azokétól is, a melyek beléje folytak.

Nem tudjuk megmagyarázni magunknak a román nép hitvilágát, ha nem ismerkedünk meg a körrel, a melyben született és felnőtt; a melyben átélte azt a gyermekkort, a mely minden népnél a csodás meséket szüli, s a mely nagy hatással van a fejlődő népre, mert ekkor megy végbe a vérfelszívódás, ekkor az anyagcsere, feldolgozása a régi anyagnak és előteremtése az újnak, egybeforrása a kettőnek egy sajtószerű természetbe. Ez az az őrlő munka, mely végeredményében megadja a született népnek az eredetiségét.

Kétséget kizáró alakban tűnik fel, hogy a román nép a Balkánban alakult. Ez az alakulás az V—VI-ik században kezdődhetik. Hogy hány és minő népelemek összeforradása útján alakult a nép, biztosan kimutatni nem lehet, egy azonban bizonyos, s ez az, hogy valamint nyelvére, úgy hitvilágára is az összeforrasztó erőt a latin nyelv s illetőleg a római mythos nyújtotta, mint a mely forrasztó képességénél fogva erre legalkalmasabbnak bizonyult.

A Palesztinából átjövő keresztény hit a pogánysággal voltaképen a Balkánban csapott össze. Újabb forgalmak jönnek forgalomba; más felsőbb lények népesítik be a légkört; a román nép épen akkor alakul, mikor a Balkánban a kereszténység a lábát megvetette, legyőzi a pogányságot, de nem győzi le úgy, hogy az, a pogány hit minden emlékeiről lemondjon.

A három ismert világrész balhite a Balkánban virágozott leginkább. Itt folyt össze Ázsia miszticizmusa Egyptom bűvészeivel, Palesztina kereszténységével, ide lövelte fényét Görögország, Itália, ide érzett az éjszaki barbár világ hideg fuvallata. Az Ázsiából átjövő népeknek a Balkán útjában volt. Római, görög, trák, szláv, magyar, majd török s még számos népeknek befolyását látjuk érvényesülni. A román nép mindenből részt vett ki magának; megszaporodtak babonái, a szellemek száma legió lett, a kereszténységben ott a Balkánban támadó szekták hittételei összevegyülnek az evangélium és pogányság tanaival. Az egyház hirdetett egyet, a román nép régi hitvilágának hagyományain élődve, alkotott magának egy más vallást kelet és nyugot babonáiból, mely az egyház által hirdetett dolgokat más alapra fekteti és saját képzelődése szerint másként magyarázza.

„A román ember inkább babonás, mint vallásos“ — mondja Djurava. Igaz. A román nép nem annyira vallásos, mint inkább babonás;

benne az isteni félelmet a babona tartja fenn, a gonosz szellemektől való iszonyodás.

Ebben a babonás hitben a szláv népek erősítették meg a román népet. A szláv népek egész hitvilágát átvette a román nép; vele lakott sok századokon át, egy hitben élt vele. Minden nép között a szláv az, mely legbabonásabb, így lett babonás a román nép is. A szláv mythos annyira összevegyült a románéval, hogy igen bajos dolog a kettőt szétválasztani. Egy időn túl együtt alkották a babonát; közösen főzték, közös tulajdon lett.

A mi megerősítette a román embert a babonás hitben az a körülmény, hogy a műveltség fokaira nem tudott felkapaszkodni; helyzeténél fogva egyáltalában nem tudott kibontakozni a sok balhithől. Olyan korban alakult, mikor a babona talán fénykorát élte; mert hisz a középkorban a babona hivatalosan lett elismerve. Felvilágosodott férfiak, írók komolyan tárgyalták a szellemek, a szörnyek létezését, a babonák jogosultságát. Ha a felszínen mozgók így gondolkodtak mily babonás lehetett a nép?

A látkör tisztulni kezdett, az emberiség rátalált az igazságra. A műveltség azonban nem tudott behatolni minden helyre; nem tudta bevilágítani az összes rétegeket, megmelegíteni a babonáktól hideg léggör. A román ember, más népek hasonló műveltségű embereivel, megmaradt az ő hitvilágával.

Ebből a hitvilágból fogok részleteket adni. Tanulmányomban a következő munkákat használtam:

Gaster M. *Literatura populară română*. Bukárest, 1883.

Hasdeu P. Bogdán: *Cuvinte din bētrīni*. Bukárest, 1880. II. kötet.

Burada Todor: *Datinele poporului român la ĩmmormēntāri*. Jași, 1882.

Teodorescu Demeter: *Incercāri critice asupra unor credință, datine și moravuri ale poporului român*. Bukárest, 1874.

U. attól: *Noțiuni despre colindele române*. Bukárest, 1879.

Djuvara György: *Superstițiuni la romāni și la diferite popoară*. Bukárest, 1885.

Alexandri László: *Poesii populare ale romānilor*. Bukárest, 1866.

Marianescu Ath. *Cultul pāgān și creștin*. Bukárest, 1884.

Saineán Lázár: *Jelele*. Bukárest, 1887.

Hasdeu P. B. *foljóirata: Columna lui Traian*.

Tocilescu G. folyóirata: Revista pentru istorie, archeologie, și filologie.

Lăpădat János: Albina Carpaților. N.-Szeben, 1878—80.

Marián Fl. Descântece poporane române. Szucsáva, 1886.

U. attól: Ornitologia poporană română. Csernovicz, 1883.

Theodorescu Demeter: Poesii populare române. Bukárest, 1885.

Vulcan József: Familia czimü szépirodalmi lap.

Sbiera Jon: Povești poporane românești. Csernovicz, 1886.

Ispirescu: Legende și basmele românilor. Bukárest, 1872.

Fundescu J. C. Basme, orații, păcălituri și ghicituri. Bukárest, 1870.

Láthatólag román szerzőkhöz folyamodtam, hogy a mennyire összegyűjtött anyagom, ismereteim fogyatékosak volnának, azokat kiegészítsem, ezzel egyúttal bemutattam a tárgy román irodalmát is.

Tanulmányom a következő részekből fog állani: a) Jele (dinssele, frumoasele stb.) levegőbeli gonosz szellemek; b) másféle szellemek; c) a világ teremtéséről, mennyről, pokolról s a lélek túlvilági vándorlásáról szóló hit; d) némely állathoz, e) némely tárgyhoz kapcsolt balhit; f) különféle alkalmi: menyegzői, temetési, karácsonyi, újévi stb. szokások és babonák.

II. Jele.

A román ember testi épségét, tehát egészségét kettő szokta leginkább megtámadni: a levegő (szél) és a víz. A szél s illetőleg a levegő különféle betegségeket hoz az ember fejére, nyilalásokat, dermedtséget egyik-másik tagra nézve, lázt, fekélyt és más nyavalyákat; úgy a víz is.

Nem a szél vagy a víz okozzák a bajt, hanem a gonosz szellemek, a melyek azokban lakoznak s azokat kormányozzák.

A román ember tehát hiszi, hogy a levegő és a víz tele van szellemekkel, a melyek az embert egészségében megrontják.

A szellemek láthatatlanok. Ily körülmények között óvakodni tőlük nem lehet. De vannak esetek, hogy ezen levegőbeli gonoszok ember, macska, farkas, kutya, madár alakot öltenek, az emberek között forognak, közöttük élnek és ilyen állapotjukban csinálnak rosszat. A bajt ez esetben — közhit szerint — többféle szer és esz-köz alkalmazásával ki lehet kerülni.

A népek hitében a szél, a víz, az időjárás mindig nagy szerepet játszott. A szél, a víz, az időjárás a népek hitében, mint rendkívüli hatalom szerepelt. A levegő és egyáltalában a légkör változásai az emberre hatást gyakorolnak. Nem csoda tehát, ha a népek ezen hatások következtében arra az eredményre jutottak, hogy a levegőben szellemek laknak s hogy a levegőt s illetőleg a szelet és a vizet személyesíteni lehet azon szellemek képében, a melyek a levegőben és a vízben lakván, az emberre hatást gyakorolnak.

Ezen levegőbeli szellemekről kimerítő és alapos tanulmányt irt S a i n e á n Lázár „J e l e“ czim alatt. Mi e munkát, melynek adatait e-fejezetnél kiváló figyelemben részesítjük s voltaképen azokat ismer-tetjük, már fennebb idéztük. A ki mélyebbre hatóan akar e tárggyal foglalkozni, ide utaljuk.

A román népnél közös tulajdonság a szél személyesítése. Ime meséiből néhány adat.

Ispirescu egyik meséjében (A bűbáj os disznó) előfordul egy szegény királyleány, a ki kilencz országon és kilencz tengeren ment át, hogy férjére ráakadhasson. A szent Hold és a Nap anyja azt tanácsolták neki: keresse föl a S z e l e t. A leány sok kinszenvedés után, havas csúcson rátalált egy üregre, melybe hét vár is elért volna. Abban lakott a S z é l. A kerítésnek kisded kapuja volt, zörgetett s kérte a Szelet, ereszsze be. A S z é l anyja megkönyörült rajta, megengedte, hogy nála pihenje ki magát.

A K ő e m b e r czimü mesében egyik királyfi bajtársával elindult felkeresni Chirilánát, a fiatal leányt, kerti virág. szép mint egy tündér. Elértek K r i v á c z anyjához, vén banyó, ki elküldi őket a D ü h ö s-S z é l, majd a T a v a s z-S z é l anyjához. Egy sugár, fiatal szép nő fogadja őket:

— Maradjatok csak itt, — szólott hozzájuk a nő — elbujtatlak, mert ha a fiam megérzi, hogy nálam egy más világról való emberek vannak, menten megöl titeket.

Elrejtette őket a bűbáj os madár szárnyai alá.

Nem mult el sok idő, már édes szélfúvás hallatszott, mely rózsza- és rozmaring-illatot hozott; az ajtó magától nyilott meg s a házba egy sugár, szép legény aranyhajjal lépett be, ezüst szárnyakkal, kezében egy botot tartott, mely különféle virággal és fűvel volt befonva. Mihelyt a szobába lépett mondá: Anyám! másvilági embernek

érzem a szagát! „Lehet, fiam! de itt ugyan mit kereshet a másvilági ember?“ A Szél lecsendesült, asztalhoz ült.

A mesebeli hősök gyakran állnak szóba a Szélllel. Így „Az atyátlan hős“ című mesében, a vitézt elküldték volt, hogy hozzon malacgot a föld alatt lakó koczától. A hős elérvén célját, fütyörészve, félrevágott kucsmával hozta ölbe a malacgot, mikor három ember jött volt vele szembe: a Szél, a Meleg, a Fagy. A vitéz alázatosan veszi le a kucsmát s köszön:

„Jó szerencsét adjon az isten, Szél bátya!“

„Jó útat, kedvesem!“ felelt a Szél.

Legérdekesebb a Dühös-Szél Jétele iránti hit a román népnél, és ez általán, az egész népnél előforduló.

A román népmesében gyakran találkozunk ezen kifejezéssel: A hol a pacsirta kecske-bukát hány (unde ciocârlia se dă peste cap). A román nép hite szerint a Dühös-Szél a légkör legfelsőbb rétegeiben él, hová már fel nem juthat a pacsirta. Ha valahogyan feljut, megdühödik, kecskebukát hány s élettelenül hull le a földre. Ez a hit általános a román népnél.

Az „Aleodor király“ czimű mesében előfordul, hogy a hőst szárnyával megérintvén hollófiókává változtatta át, mely felrepült a Dühös-Szélig.

Keles király-ban a ló, mikor szabadba ért, négy rendbeli szárnyat bontott ki, s felemelkedett a légürbe. Hiába vegyült össze a felhőkkel, feljutott a Dühös-Szélig, keresztül-kasul szelte a levegőt, az ifju nem szédült el rajta s nem tudta elpusztítani.

Egy bukovinai legendában az ökörszemről az áll, hogy egykor a kétfejű-sas, repülésre nézve a leghatalmasabb madár, feljutott a Dühös-Szélig. Mikor pedig ide feljutott, azt mondá a többi alantabb álló madaraknak, hogy fennebb jutni egyáltalában lehetetlenség, mert azonnal megfagy a merészkező, lévén a Dühös-Szél hidegebb és fagyosabb a jégnél.

Nálunk az erdélyi részekben az a hit a népnél, hogy tavasszal énekelvén a pacsirta, gyakran felrepül az égboltozat aljáig, a Dühös-Szélig. Mikor e levegőbe ér, megdühödik s lehull. A kutyák ráakadnak ezen lehullott pacsirtákra, megeszik s szintén megdühödnek. E hitben él a moldovai és havasalföldi nép is.

Közös hit szerint ez a Dühös-Szél az égbolt alatt van közvetlenül s a légkör egy rétegét képezi ott a legfelsőbb régiókban.

Sokat lehetne még e tárgyban mondani.

A folklóre minden népnél rávezet ezen személyesítésekre. A népek hitében közös vonás a szél személyesítése. Az indusok Vâta-ja hihetőleg a legrégebb alak e nemben, a ki gyakran Indra-va-k, a légkör urával egyesül. A levegőben uralkodik mellette még Rudra is, a szélvészek és a viharok istene, a Marutok csapataival, a forgószelekkel, mint fiaival.

A litván legendában két óriás áll szemben egymással: Vandu (a víz) és Veias (a szél). A germán mythosban a négy fő szél négy törpe képében, míg a görögöknél: Zephyrus, Hesperus, Boreas és Natus, mint négy óriás és testvér fordul elő.

A Dühös-szél a germánoknál Windsbraut költői neven van személyesítve.

De ismerkedjünk meg közelebről a román nép hitében élő levegőbeli szellemekkel.

A levegőbeli szellemek a következő nevek alatt fordulnak elő: Jele (Jelé), Dînsele, Bune, Vîntoase, Frumoase, Zine, Soimane, Maiestre, Milostive stb.

Ám lássuk, mit kell érteni mindenek előtt Jele-le és Dînse-le alatt?

Cihac a iele szót a magyar léel, lélekből származtatja, Saineán Lázár a török iel-ből, mely levegőt, szelet, rheumatismust jelent. Ha már kölcsön szó, nem valószínű, hogy török átvétel; átvehette a román nép sokkal előbb a Kumanoktól, kikkel a X—XIII-ik száz közötti időben szorosabb összeköttetésben volt. E szó yel előfordul Kuún Géza kún codexében.

Hasdeu Bogdán tudós a Dozon által fordított bolgár népdalokról írt bírálatában azt írja, hogy a szerb-bolgár Vile-k, mint a román Jele-k, egy származásuak s szélbeli istenségek. Szerinte a Vila szó trák eredetű, mert a Balkánban lakó görögök rég birták, még az előtt, mielőtt a szlávok a Balkán félszigeten letelepedtek volna. Esichius említi a görög: γελω-t, mely alatt női vámpyrt értett, megtámadta az alvó gyermekeket s vérüket szivta.

A röktöni halált rendszeren a ghelle-k okozták. A classicus görögben e szó nem fordul elő, a mi arra vall, hogy nem hellén

szó. A ghelle és Jele közötti rokonságból Hasdeu a trák eredetet következteti, így ment volna át a szó Vile alakban a szerbekhez. Hasdeu tovább megy s úgy találja, hogy a sanscrit nyelvben a Jele megfelelő fogalma a vela, mely rögtöni halált s illetőleg nem állandó időtöltést jelent, gyöke: vél, a mi mozgást jelent. A sanscrit a szélre is alkalmazza a véla szót. A görög ghelle, a szerb: Vile és a román Jele a sanskrit vela-nak minden árnyalatát birják s trák pronvinczialismusok lehettek.

Schafarik szerint a horvát és cseh népnél is meglevő Vile eredetét a litván Woele-ban találja meg, mely szintén gonosz szelemet jelent.

A Laurián Maxim-féle szótárban a Jele: malus genius, daemon, malae divae, rheumatismus, furor, paralysisa értelemben fordul elő.

Lehet, hogy úgy Hasdeu, mint Saineau okoskodása némi alappal bír. De kézzel foghatólag Marian Florian mutatja ki a Jele szó valódi értelmét, minek folytán a fennebbi okoskodások értéküket majdnem teljesen elvesztik.

Marian Florian a Saulescu-féle népköltészeti gyűjteményről irt s a román akadémiához 1883 beterjesztett jelentésében azt mondja, hogy e szó eredetért nem kell idegen népek szótáraiban kutatni, mert az tisztán román szó s nem más, mint a nőnemű pronomen többes harmadik személye: ele, ök. A román ember Bukovinában és Magyarországon, mikor az ördögről, a gonosz szellemről (a drac-ról) akar megemlékezni, nem mondja ki a nevét. Fél tőle, hogy azonnal megjelenik. Azért így hívja, (hogy ne értse) el (ő), cel cornurat (szarvakkal biró), cel necurat (a tisztátalan) stb. Szóval az ördögről el (ő) megnevezéssel beszél. A többi gonosz szellemről, a melyek női lények, a megfelelő többessel ele (ök) szokott a nép megemlékezni. És ezen magyarázatot egészen tisztázza a Dînsele elnevezés, mely a nőnemű többes pronomen harmadik személyének összetett alakja: ök maguk értelemben. A nép tehát a személyes névmás nem csak egyszerű (ele), de összetett alakját is (dînsele) érvényesíti, midőn a gonosz szellemekről szól. Az ördög tehát el (ő), a gonosz nőszellemek ele, dînsele, (ök).

Én felvetek még egy más körülmény is. A román ember szereti a szókat rövidíteni; nem mondja Aurelia, hanem Relia, nem Juonaş, hanem Naş és így tovább; nem mondja tehát: Frumoasele,

Măestrele, hanem Ele. E felfogást azonban meggyengíti az a körülmény, hogy a kuruzslónők, mikor a bajban levők hozzájuk folyamodnak, kuruzslás közben ugyan megnevezik az ismert gonosz szellemeket, de többnyire a iele (ők) kifejezéssel az összes gonosz szellemeket érintik, nehogy legyen vagy egy, mely megnevezve nem levén, a kuruzslásnak hatása elmaradjon. A Jele, Dînsele (ők) kifejezéseket a kuruzslónők hozhatták forgalomba.

Látható, hogy Jele, Dînsele (ők) nevek alatt az összes levegőbeli gonosz szellemeket érti a román nép. A Frumoase, Măestre, Bune, Zine, Vîntoase, Soimane, Milostive speciális nevek, szintén levegőbeli gonosz szellemek, melyek részben rokonságban vannak egymással, részben csak épen névleg különböznek, a szerint, a mint a román nép Máczedoniában, vagy Magyarországon nevezi el őket. A felőlük élő hit azonban közös alapon nyugszik.

Micsodák tehát a Jele-k? „Stăpânele vîntului“ (a szél urnői); „silfidele vîrtejului“ (a forgó-szél szilfidái); „neveștele văzduhului“, (a levegő menyecskei, nymphái); az emberek üldözői, rozszakarói, ellenségei (dusmanele oamenilor); rossz szellemek, (zeițe rele), melyek a haldokló gyermekeket szeretik kínozni.

Hivatásuk: betegségekkel árasztani el az embereket. Luat din Jele annyi, mint szelütöttnek lenni, vagy rheumatismusban szenvedni; megbolondulni. Dinsele, Jelele szavak alatt a bukovinai és moldovai románok egy nemét a rheumatismusnak értik, mely akkor támad az emberi testben, ha az ember a „rossz szellemek“ nyomába lép. Luat de Jele annyit jelent, mint nagy sebeséggel forogni. Némely fekélyes betegről úgy tartják, hogy a Jelé-k fekhelyére lépett s a kuruzslónők a „gonosz szellemek“ elleni ráolvasást mondják el.

A Vîntoase (Forgó-szél) név a magyar állam területén, leginkább az erdélyi részekben és Bukovinában fordul elő. Ez alatt a román nép 99 szellemet ért, melyek mindenütt jelen vannak, a hova csak a levegő is bejut. Ott vannak különösen a barlangokban, berkekben, havastetőkön, erdőkben. Rutak és gonoszok. E gonosz lények leginkább éjjel, ódúikból kibujva, visítva repülnek a levegőben s megfosztják az embereket az életerőtől. E gonosz szellemeket emberi szem nem látja.

A forgó-szél, mely a tengeren és a szárazon támad, nem más, mint a Vintoasák tánca. A forgó-szélben a Vintoasák sokasága tánczol; megbénítják, vagy megölik, felragadják az embert, a ki ilyen forgószélbe lép. Ezért a román ember erősen kerüli a forgó-szelet.

Vînto a se-le (vînt = szél = ventus; vîntos, vîntoasă — ventosus = szeles; le = nőnemű többes ártikulus) név alatt a román ember nemcsak a forgószelet (vihart), de egyúttal magában a forgószélben, a viharban tánczoló levegőbeli szellemeket is érti, a melyeknek hivatásai közé tartozik éjjel kergetni a gonosz lelkeket is, minő a Prikulics, Moroi s mindenféle más boszorkány.

Ezen levegőbeli szellemekről, tulajdonságairól, sokat tud a román nép mesélni. A Vintoasák által megrontott egyéneket különféle módon gyógyítják, — e gyógymódokba ismét belejátszik a varázslat, a ráolvasás, s a különféle gyógyszer. Igy Marian Flávián Botanica populară című tanulmányában azt mondja, hogy a Vintoasák által megrontott egyéneket rózsafa galylyal jó gyógyítani. A varázslónő, a ki e kérdésben eljár, felkél jókor reggel, mielőtt tehát a nap még fel nem jött, felkeresi a rózsabokrot, annak tövénél elhelyezi a magával hozott kenyeret és sót; háromszor leborul s elmondja a bűvös szavakat, majd levág 5, 7, vagy 9 ágacskát, hazaviszi, apróra összezavdálja s megfőzi. E vízben fürösztli naponként háromszor a beteget.

A Vintoase név Magyarországon és Bukovinában járja s ugyanazon tulajdonságokkal bírnak, minőkkel a nép általában a Je l'e, a Dînsele szellemeket felruhazza, tehát voltaképen egy mythosi fogalomról van szó.

Fr umo a se-le (frumos, frumoasă = formosus (a) = szép; le = több. nőn. árt.) név alatt a román nép, Moldovában levegőbeli nymphákat ért, a hogy magát Cantemir Demeter kifejezi „neveste de vâzduh“ levegőbeli menyecskéket, a kik gyakran megszeretik az ifju szép legényeket. Mikor az ilyen fiatal legényeket valamely gyengeség, betegség éri, azt hiszi a nép, hogy a Fr umo a sák által vannak megrontva azért, mert a beteg legény más szerető után nézett.

Más versió szerint e név alatt 9 gyönyörű leány létezik, kik éjszakának idején elhagyják a havasok csúcsait, örökös lakhelyüket, szép holdvilágos éjjeken tánczolv haladnak a gyepen; majd szárnyra kelnek és dalolva repülnek át a szomszédos faluk felett. Utjokban

kalauz vezérli. Öregek beszélnek, hogy ők gyakran gyönyörködve hallgatták éjjelenként a Frumoasák énekét, a mint házaik felett átrepültek.

A kalauz rendesen valamely flótás, hegedűs, furulyás, vagy népénekés. A kalauz kilencz évig áll ezen szellemek szolgálatában, énekel nekik és minden szerelmi kaiandjukban részt vesz. Ezen kalauz minden évben mást-mást szolgál, kilencz év után, mikor mindeniket kiszolgálta, ajándékol hegedűt kap s a hegedűművészek hatalmát nyeri el, vagy valamely művészi tulajdont sajátít el hűséges szolgálatának megjutalmazásául.

Innen mondja a román nép híres énekeseiről azt, hogy a Frumoasák szolgálatában voltak, s azért tudnak olyan szépen énekelni.

A Frumoasák is különben levegőbeli gonosz szellemek. Az embereknek ellenségei; az emberi testben bizonyos szaggató fájdalmat idéznek elő, a mely a nép hite szerint akkor áll elő, mikor valaki rossz helyen fordul meg, nyugszik vagy meghál, a hol e szellemek megfordultak már.

Azonban a szellemek nem okoznak mindig feltétlenül rosszat. Mint említettük, néha szép ifju legényekbe, különösen pásztorokba beleszeretnek, a kiknek csak akkor okoznak rosszat, hogyha hozzájuk hűtlenek lesznek.

A Frumoasák által okozott testi bántalmak ellen szintén sok a ráolvasási formula.

Egyáltalában majdnem minden ráolvasás ezen gonosz szélbeli szellemekkel foglalkozik. A bajt rendszerint ezek okozzák. Ám álljon itt mutatványképen egy részlet (lásd Muz.-Egyl. Kiadv. V. k. II. füz. 99. lapja.):

. . . Elindult a háztól
Terített asztalától,
Utra ösvényre
Vigan és épen,
Pirosan, kövéren . . .
De midőn ő kelme
Utnak, ösvénynek közepén lenne,
A Vintoasák és Frumoasák
Szemben jövőn, megtámadták.
Leütötték,
Földreverték,
Szemét porral behintették.
Szemevilágát elvették.

Ugyancsak a macedonai románoknál is megvan a Frumoasákban való hit, a hol Muşatile, Albile néven is ismeretesek. Egy macedonai író szerint ott Albile (fehérek) Muşatile (Frumoasele, szépek) név alatt bizonyos titkos lényeket értenek, a melyek éjnek idején járnak, a házakat megkerülik, meghuzódnak az ereszek alatt. Az embereket különféle betegségekkel látogatják meg.

Egy másik író szerint a Muşatile és az Albile nevü gonosz szellemek rendszeren valamely tagnak megbénítását okozzák. Lakásuk az ég alatti levegő; szeretik a házak ereszeit, a temetőket, a tavakat, valamint a berkeket is. A macedonai fogalmak szerint e szellemek eltemetett gonosz emberekből lesznek. Innen azt mondják, hogy ruhájuk az a fehér gyolcs, a melyben el lettek temetve.

Macedoniában ezen gonosz szellemeket még a következő neven is ismerik: Dzâne, Dulţe, Arghiande, Samove stb. Mind a szélben járó szellemek ezek, a melyek voltaképen az Albe, Muşate variánsai. Ezek összevéve leginkább a ház ereszből lesnek az emberekre. Az anya mikor gyermekét átkozza, azt mondja: Üssön meg a csepegés! azaz a csepegésben lakó gonosz szellem. Ha valaki valamely testrészének bénaságában s szélütöttségben szenved, azt mondják róla, hogy a „lagudi kicuta“, megütötte a csepegés. A szembeteges nők, vagy egyáltalában, ha valamely rheumaticus bántalomtól szenvednek, orvosságot rendszeren (la fântâna Dzânelor) a Dzânák forrásánál keresnek különféle varázslati fogásokkal, ráolvasásokkal. Íme az eljárás:

Nagy Csütörtöktől Szent-Kereszt napjáig a beteg nő, több egészségesnek társaságában, kétszer hetenkint ellátogat a fennebb említett forráshoz, mely a várostól (Perlepe, Macedoniában) három negyed órányira fekszik. Hajnalban indulnak el, hajkőn fehér kendő: enni valót is visznek magukkal. Husz lépésnyire a kúttól megállanak, felső ruháikat levetik, nagy csendben a forráshoz közeledvén, azt körüljárják és mondják:

Fehérkék és Szépikék! (Albele Muşatele)

Fehérkék és Édeskék! (Albele Dulţele)

Szűz Mária fordítson titeket a jóra

Hogy nekünk megkegyelmezzetek:

Mi vak tyúkok vagyunk,

S nem tudjuk, hová lépünk?

A mit elvettetek tőlünk, hogy adjátok vissza;
 S a mit adtatok, hogy vegyétek vissza;
 Mert nem tudunk túrni,
 Megkeresztelt kereszténynek vagyunk!

Ezután megmosdanak s kevés vizet isznak háttal a kút felé. Mindenik dob a kútba egy-egy ezüst pénzt, kalácsot, sárga viaszgyertyát, néhány virágot s néhány szál gyapotot, azután hazatérnek.

Az írók egyaránt abban a véleményben vannak, hogy a mácedoniai mindezen gonosz szellemek a Jele-k, Frumoasă-k vagy Dinsák.

Hanem nemcsak az eddig érintett elnevezéseivel találkozunk ezen gonosz szellemeknek. Ezeken kívül a román népnél halljuk még a következőket is: Şoimane, Măiestre, Milostive, Fetele codrului, Zîne, Bune.

A Jele-k különböző elnevezései között a Şoimane is csak egy váriáns. Şoim, annyit jelent, mint sólyom, soiman: nagy, vagy hatalmas sólyom; soimane nőnemű többes. A román nép a sólyom repülését a legsebesebbnek tartja; repülni, mint a szél, vagy mint a sólyom, majdnem egy fogalmat fejez ki. A népköltészetben, Alexandri szerint, a sólyom a vitézséget és a gyorsaságot képviseli, jelképezi.

A Şoimane-k három nőtestvér, a kik forgószélet, vihart támasztanak s mindazt, a ki nem köp ezeknek láttára, magukkal ragadják a levegőbe. A nép sokat tud beszélni az ily módon felragadt egyénekről. E név alatt oly levegőbeli szellemek értendőek tehát, a melyek nagy gyorsasággal repülnek s vihart támasztanak, épen, mint a Vintoas-ák.

Măiestre (maistru, mester, magister) mesternőket jelent; — mindenféle varázslatban, kuruzslásban; gonosz szellemek, mesterek minden roszbán.

A nép hite szerint a Măiestre-k rendkívül szép nők, a kik a mesék hőseivel szeretnek időzni. Ezek Nagy Sándor rabszolganői voltak, kik az örökélet forrásából ittak s örökéletűek lettek. A házak ereszeiben szeretnek leginkább lakni.

A román népmesében gyakran találkozunk e kifejezéssel: păsere măiastră, (bűvös madár, mester-madár, táltos), ez alatt oly madarat értünk, mely beszélni tud, oly szépen énekel, hogy az embereket megbűvöli. Egy mese szerint ez a madár egykor királyleány

volt, a ki beleszeretett fiu testvérébe, megszöktek az atyai háztól, hogy összeházasodjanak. A megszökött leányt egy tündér megátkozta hogy madárrá legyen, egész életen át énekeljen s így csalogassa magához az ifjakat.

A legnevezetesebb pasere máiasträ Ardilandi neven fordul elő a román népmesében, melynek hangja minden földi hangot és zenét fölülmul; jövendöl, belát az emberek szívébe és a jövőbe. E madár a tündérek palotájában lakik.

Ezen szellemek rendszerint görcsös bántalmakat idéznek elő, vagy nagy fájdalmakat az egész testben úgy, hogy azok majdnem kiállhatatlanokká válnak. Néhol kelevényeket is bocsátanak az emberi testre.

Igen sikeresnek tartják ezen betegségekkel szemben is a kuruzslást. — Gyógyfűnek a bálnádrián-füvet (*Valeriana officinalis*, románul: *odolean*), különösen annak gyökerét használják; a ki ilyen hord magával, ahhoz azon gonosz szellemek nem közeledhetnek.

Mácedóniában *mavhistre* név alatt kuruzslókat, bűbajosokat értenek.

Milostive (*milostiv* = *misericors*, *clemens* = irgalmas, kegyelmes, könyörületes) gonosz szellemek, melyek éjjel szoktak kibújni óduikból s repülnek szerte-szét a levegőben. Leginkább pünköst éjjelén hallható borzasztóan csúf énekük. Vannak a kik állítják, hogy látták e szörnyeket; mások éjszakánként a mellükön érezték nyomásukat.

Ezek szintén csak a *Jelek* váriánsai. A *Milostivék* a varázsköltészetben: *Puternice*, *Viteze*, *Harnice*, *Sfinte*, *Bune*, *Mari* nevek alatt is előfordulnak.

Zîne (tündér) úgy nálunk, mint láttuk Mácedóniában (*Dzine*) egy mythologiai fogalom voltaképen. Nálunk ép úgy, mint Mácedóniában különféle betegségekkel rontják meg az embereket s különféle varázslattal védekeznek az emberek ellenük. Néphit szerint, mely a varázsköltészetben is kifejezésre jut, ezen tündérek „az emberek vérért kiszívják, húsát megeszik és erejét elveszik.”

A *Fetele câmpului*, (*codrului*) a mezők leányai, szintén csak tündérek, mint a *Zine*-k s egyaránt roszt okoznak az emberek testében.

Az eddig előadottakból meggyőződünk arról, hogy a román

nép hite szerint bizonyos titkos, levegőbeli szellemek léteznek, a melyek egyaránt a leggonoszabb indulatot táplálják a halandó emberekkel szemben s a hol csak szerét tehetik, az embereket megölik, egészségükben megrontják.

Meggyőződünk arról, hogy ezen szellemek voltaképpen egy tulajdonsággal bírnak, lakásuk a levegő, s a róluk táplált hit egy alapon nyugszik. A különbség csak a névben van meg. Ezt a névkülönbséget a román nép lakhelyének elszorítása okozza. Máczedoniában egy, Romániában más, míg nálunk és Bukovinában ismét csak más neven fordulnak elő. De nemcsak az egyes távoleső országok román lakossága, hanem az egy ország népe is vidékenként más, meg más neven szerepelteti e titkos, gonosz lényeket. Az a körülmény, hogy itt 99, máshelyt 7, 9, ismét három, vagy megszámlálhatatlan szellemet képviselnek egyik másik név alatt, magát a lényeket nem érinti.

Azt is meg kell jegyezni, hogy a nép ezen gonosz szellemek alatt mindig nőket ért, sohasem férfít s azon körülmény is megkönnyíti feladatát annak, a ki ezen szellemek eredete után kutat.

Ám ismerkedjünk meg ezen szellemek ősalakjaival.

A román varázsköltészetben ezen szellemek nevei kapcsolatban fordulnak elő Herodes leányaival, kiket a varázsköltemény Jerodicile: Savalina, Margalina és Rujalina neven ismer; előfordul ezen költeményekben az is, hogy a bajbaesettnek kiáltzásait senki sem hallotta, csak Herodes „császár“ és a császárné leányaival és szolgálóival, a kik Ziné, Bune, Tari, Vintoase, Frumoase neven fordulnak elő.

Grimm erre vonatkozólag azt mondja, hogy Herodes leánya, mert Keresztelő Jánosnak a fejét levágta, mély hatást tett a középkor képzelődésére, költészetére, a miért igen sok mesében fordul elő. A legenda szerint a levágott és a tálon nyugvó fő erősen fúni kezdett, a szerencsétlen leány a fúvástól a levegőbe felemelkedett és ott aztán más szellemekkel egyesülvén, állandóan kovályog. Hatalma a föld egy harmadára terjed ki; hatalma van a szél, vihar felett. A szláv női daemon: *pole dnicze*, hasonlóan a forgószelel porában repül.

A román varázsköltészet Herodesnek 9, a szlávok 12 leányáról emlékeznek meg, a kik úttalau útakon járnak megrontani az embereket. Kilencz leány, kiszopják az emberek véréit, halásáppadtá teszik, megbolondítják, megvakítják, vagy testüknek más részeit bénítják meg; egy varázsköltemény szerint keresztül szurják a szívet és vért eresztenek.

E leányok szláv és román legendák szerint, melyek különben balkáni közös eredetűek a Bogomil-időből, mint a betegségek személyesítői fordulnak elő.

Irodiada, Herodes leánya, néhol Avesticzával, vagy Avezuhával (a sátán szárnya) van helyettesítve. Különösen a hideglelés különféle neveit képviseli. Bukovinában Avesticza Samka névvel van helyettesítve. Egy betegség ez, mely az apró gyermekeket támadja meg, kik felriadnak álmaikból, mélyen sohajtanak, elsorvadnak, s elhalnak benne. A szláv legendákban Herodes leányai szintén Avesticzával vannak helyettesítve.

A hitnek ősalakjait, tehát a Jelé-k, levegőbeli szellemek, más neven Frumoasák, Vintoasák iránt nem kereshetjük a régi pogánykorban. A kereszténységben támadt e hit, a 9-ik századtól innen szerepelnek a népek hitvilágában, a mikor a Balkánfélszigeten a biblia egyes helyeit magyarázó legendák keletkeznek s magában a kereszténységben különféle balhit kap lábra.

A román nép hitében élő ezen szellemekkel hasonlókra akadunk az új görögöknél: Neraidak neven; a nymphákat egyáltalában e neven ismerik. Fejedelmük ezeknek, a nagy urasszony, Nagy Sándornak nővére volna, az a hit. Egy másik legenda szerint Nereida, épen Nagy Sándornak a leánya volt. A görög Nereidak szeretik a szép pásztorokat s legényeket, s a hűtlennel szemben bosszuállók is. A szebb fiugyermekeket elrabolják, miért a görög anya soha sem hagyja egymagára gyermekét. A görögöknél is sok betegséggel bántalmazták e nymphák az embereket; különféle tagmeredést, őrültséget, vagy más nyavalyát tudnak támasztani. Mikor forgószél támad s annak pora egész felhőt képez, az a hit uralkodik, hogy a Nereidak tánczolnak a viharban; a forgószél nyomát a görög is kerüli.

Különben egyáltalában a középkor hitében élő ezen szélbeli szellemek, a szilfidák, a szeleket s egyáltalában a viharokat kormányozták.

Lehetetlen rokonságot nem fedezni fel a román ezen szellemek és a szláv Vile-k között, kikiől Schuman: Die Slovenen című munkájában részletesen megemlékezik. A szláv Vile-kről való hit e szerző szerint a pogány korból ered, a nymphák egy faja, mely a levegőben, a földön és a vízben lakik. Ők a szláv mythológiában sarkalló jónak, rosznak személyesítői. A levegőben lakók jók, a vízben lakók rosszak, míg a föld Vilei hol jók, hol rosszak. A Vila szép nő, mindig

fiatal, fehérben öltözött, halovány arczezal, szőke hajjal, mely kibontva a földig ér; szemei, mint a villám, úgy fénylenek, hangja oly kellemes, hogy ily hangot hallván, az ember, soha többé nem tudja túrni az emberi hangot. A ki ily nymphrát lát, elhervad, s meghal bánatában. A mesék hőseit rendszeren a Vilak szokták támogatni vállalataikban. A levegőbeliek kormányozzák a felhőket, lelkeket kapnak fel s magukkal hordozzák. Ha az anya rosztat kíván gyermekének, szídjá, azt mondja: Vinnének el a Vilek!

A germán mythológiában szintén megtaláljuk a levegőbeli tündéreket: Elfe. Épen mint a Jelé-k, a táncz és az ének iránt éjjel különös hajlamot árulnak el; kilopják az alvó csecsemőket a bölcsőből s tesznek azok helyébe egészségtelen nyomorékokat.

Az albán népnél szintén találkozunk efféle szellemekkel. Női alakok, fehérben öltözve, a havasok tetőin laknak, honnan éjjelenként felkeresik az emberek házait s ellopják a szép gyermekeket. Ha a gyermek visit, vagy a lopást elárulja, a szellemek azonnal megfojtják. A ki nyomukba lép, megérinti őket, beteggé lesz, elgyengül.

A népek hitvilágában kutatva tehát mindenütt rá akadunk a rokonelemekre; mindenütt látjuk a szél személyesítését, mindenütt a hitet, hogy e szellemek az emberiség romlására törnek, arra különféle betegségeket bocsátván. Ez a hit már a pogánykorban megvolt.

A rómaiak hitében is találkozunk a különféle nymphákkal s ezek hol ártnak, hol használnak az embereknek.

Nem mellőzhetjük hallgatással a román nép hitében élő s a Jele-kkel majdnem azonos szellemeket, milyenek a: Rusáliák, Samodivák és Valvák.

Melhisedek püspök azt jegyzi meg a Rusáliákról: „A Jelé-k a nép hite szerint búbjos női szellemek, melyek Rusaliák néven is ismeretesek.“ Oly veszedelmesek, hogy egyáltalában nem jó őket nevéükön megszólítani. Leginkább a rheumatismussal bántalmazzák az embereket.

Alexandri Vazul szerint a Rusáliák három király leány, a kik haragusznak az emberekre azért, mert a míg életben voltak őket nem vették számba. Viharokat támasztanak, forgószeleket, a melyek felemelik a gazdasszonyok kiterített fehér vásznaít, leszedik a fedeleket az épületekről és tova viszik. Hiszik, hogy ellopják a gyermekeket az anyák mellől s elviszik az erdők, havasok mélyébe. Innen van a köz-

mondás: l'au umflat Rusaliile. A román nő nagy tisztelettel üli meg pünköszt (Rusali) ünnepét és azután kilencz heten át semmiféle gyógyfüvet nem szed a mezőről, hiven, hogy a növényeket a Rusaliák megcsipték, miáltal gyógyhatásukat elvesztették.

Mangiuca szerint: a Rusaliák nagy leányok, tündérnök, kik Todorosalia napján a mesék hőseivel összetalálkozáván, mulatnak.

Az ember az által védekezik ezen gonosz szellemek ellen, hogy ürömlevelet, vagy más szagos növényt hord magánál, minek következtében a roszat magától távol tartja.

A fennebb idézett írók felfogása azonban nem egészen helyes. A román rusaliák a szláv népektől vannak kölcsönözve; rusalka, rusalky: nymphákat jelent, (nymphes des forêts et des eaux; — in fluviis vivere putant, festo pentecostes et usque ad festum s. Petri per silvas et campos currere dicuntur.) A szláv népek hite szerint pünkösztől Szent-Péter napig az erdőkön és a mezőkön bolyonganak. Nem azonosok a Jele-kkel, csak rokonok. A balhit tehát szlávok, a szláv népek útján jutott a román néphez, míg maga a Rusali ünnepnév (pünköszt) a római rosalia-któl ered (a sírok megkoszoruzása rózsákkal, rózsa-ünnep.)

A Rusaliák felől táplált szláv balhit eredetét Miklosich és Tomashek a latin rosalia-ra vezetik vissza. Hehn erre vonatkozólag azt mondja, hogy a Rómában május és junius havaiban megtartatni szokott rózsa-ünnep — rosalia — Illyricumban is divatosak voltak a románizált népeknél. A kereszténység korszakában Pentecosta — pünköszt — mely május havára esett, a rózsa-ünnephez csatolt hagyományokat örökölte, pascha rosata, vagy rosarumnak nevezetett: pünköszt vasárnapján a templom karzataiból rózsákat szórtak szét a templom hajójába. A VI-ik százban a szláv népek beözönlése következett, melyeknél ugyancsak a pünköszttel összeesőleg rusali tavaszi ünnep divatozott, mely végül összefort a keresztény pünköszt ünnepével. Az ünnep azután némely szláv népnél mythicus lényeket teremtett, — Rusalky — melyek a pünköshti időszakban a mezőket és erdőket járták, koszorukat fonyán és szórván szerte-szét.

Sila Samodiva, vagy csak egyszerűen Samodiva, a Rusaliához hasonló lény. Egy ritka szépséggel bíró női tündér, a ki különféle lány-alakban elbolondítja az ifjakat, kiket egy ideig magánál tart, azután utat ad nekik, előbb megfosztván őket minden

erőtől. Sámodiva elrabolja, megöli a gyermekeket, kiszívja vérüket; a román anya így szídjá gyermekét: Egyen meg Samodiva!

A román mese a Sámodivákat következőleg jellemzi:

E tündér elrabolt volt egy fiatal leányt madár alakban. Fivére elment őt felkeresni s bizonyos látomány folytán Sámodiva palotájához ért. Sok szenvedés után a kapus felvilágosítja az ifjút a tündér természetét illetőleg. E leírás szerint Sámodiva az ifjukat különösen szereti. Ő nem rosz nő, csak az a rosz szokása van, hogy magánál elzárva tart egy-egy ifju nőt, vagy legényt, kiket ő különféle módon csal el s aztán később útát ad nekik. A szabadságnak azonban nem vehetik hasznát, mert egy év alatt minden vérüket kiszívja s majdnem félholtan ereszti el útra. Csak nagyleány vérrrel táplálkozik; így mindig fiatalnak és üdének marad

A mesebeli ifju nem tudván nővérét másként kiszabadítani, megölte a tündért.

E tündérnek neve a bolgároktól ered, kiknél diva, samodiva rosz női tündért jelent, többese divi, női szellemek. E ritka szépségű női szellemek énekelve barangolnak szerteszét s rettentő boszút állnak azokon, a kik őket ezen mulatságaikban háborgatják. Hatalmuk leginkább nagy ünnepek alkalmával nagyobb, nem szerencsés dolog ezen időben gyermeket a mezőre bocsátani ki.

A sámodivákat bolgár nyelven samoviliknek nevezik; havas tetőkön laknak, nagy sebességgel repülnek a levegőben, a földön szarvasokon lovagolnak. Magatartásuk az emberek iránt ellenséges indulatú; megvakítják vagy kiszívják a fekete szemeket. A ki ünnepeken, főképen husvét vasárnapján dolgozni merészel, e tündérek büntetését ki nem kerüli. Szives barátságban élnek azonban a mesék hőseivel, kiket gyakran megszabadítanak a halál torkából.

E hit eredete keletről jött. A perzsáknál div daemont, ördögöt óriást jelent; a forgósél, melyben e szellem repül: div-abád.

Válva alatt a román nép hasonlóképen levegőbeli szellemet ért, mely a légürben lakik. Különösen a felhőket szereti kormányozni. és sok román mesében szerepel.

Már fennebb érintettem a szláv — Vila — tündéreket; Válva a szlávoktól kerültek a román néphez.